

door Roger JANSOONE

16. DE OOSTENDSE "ATLANTIKWALL"

"Het vrijdelen van iedere poging tot landing is *de enige beslissende factor* voor het verder verloop van de oorlog en dus voor de uitkomst ervan"

(Adolf Hitler, Führerweisung nr 51, 3.11.1943)

"Wie alles wil verdedigen, verdedigt uiteindelijk niets!"

(Frederik II de Grote, koning van Pruisen, 1712-1786)

Een stomme muur ?

In deze vervolgsérie wordt vrijwel ieder belangrijk onderdeel van de bezettingsproblematiek behandeld en besproken, en ik ga dan ook niets uit de weg (doch ik heb tot dusver hierop nog geen enkele negatieve reactie gekregen, wel integendeel). Maar nu belanden wij in een fase waarbij de lezer zich de vraag zou kunnen stellen "Wat heeft dit nu nog te maken met het dagelijks leven tijdens de bezetting?" De "Atlantikwall"?? "Le mur de l'Atlantique"? Een stomme muur? Een eindeloze reeks bunkers en kazematten? En, voor zover "bevolkt", enkel bevolkt door Duitse militairen en zeker niet door Oostendenaars? Is dit in dit kader dan nog relevant?

Jawel, *dit is relevant*. In ieder mensenleven zijn er verschillende dimensies, waarvan er één is waarover wij liever *niet* praten, namelijk de dimensie van het "gemis", de dimensie van wat men graag wou verwerven doch *niet* heeft kunnen verwerven, of de dimensie van wat ons werd *ontzegd* of *ontnomen* of van wat men heeft *verloren*. Veel mensen zijn hierdoor erg gefrustreerd. Zo ook waren tijdens de bezetting ongetwijfeld zeer veel Oostendenaars erg *gefrustreerd* door het gemis aan allerlei zaken die normaliter in hun leven belangrijk waren. Uiteraard ging het toen allereerst om de "dagelijkse kost", een primaire behoefte. Maar er was ook de behoefte aan "geestelijk voedsel". Zo heb ik iemand gekend, een fervente film liefhebber, die persoonlijk geleden heeft onder het feit dat hij gedurende vier eindeloze jaren totaal afgesneden was van het filmgebeuren in Hollywood en elders in de wereld. Ieder beleefde op zijn eigen manier zijn eigen "kleine oorlog"...

Voor heel wat Oostendenaars was toen ongetwijfeld erg frustrerend het uitdrukkelijk en zeer strikt verbod inzake toegang *tot de zeedijk en het strand*. Als Oostendenaar vinden wij een dergelijke toegang nogal vanzelfsprekend, en voor de vooroorlogse Oostendenaar was dat natuurlijk ook zo. Meer nog, het flaneren op de zeedijk, het keuvelen op de terrasjes en het ontmoeten van "le tout Ostende", harmonisch gepaard gaande met het strandleven in al zijn facetten, was en is voor de rasechte Oostendenaar onlosmakelijk verbonden met zijn dagelijks leven in de "stad aan zee". Vandaar dan ook in deze serie een hoofdstuk over dit uitzonderlijk *gemis* tijdens de bezetting: de zeedijk en het strand,... en dat allemaal door een stomme muur, waarvoor de Duitsers dan nog een stompzinnige benaming uitvonden: de "Atlantikwall". En zelfs na de bevrijding bleef de zeedijk en vooral ook het strand nog vrij lang ontoegankelijk om veiligheidsredenen, want de ontmijningsdiensten hadden nog maandenlang een hele klus met het opruimen van de gevaarlijke "souvenirs" die de moffen hadden achtergelaten. Deze "klus" was zo gevaarlijk dat er hiervoor - en waarom niet? - ook Duitse krijgsgevangenen werden ingeschakeld, blijkbaar indachtig het gezegde "potje breekt, potje betaalt".

Om een en ander te illustreren en nader te verklaren, wordt hier een *zeldzame foto* afgedrukt, tegelijkertijd een "document humain" én een uitzonderlijk tijdsdocument, een foto genomen op 31

augustus 1940 op de zeedijk, ter hoogte van de gaanderijen. Een foto nemen was indertijd geen alledaagse gebeurtenis. Het gebeurde doorgaans slechts bij speciale momenten in het leven (huwelijk, plechtige communie, e.d.) en meestal bij een beroepsfotograaf. Want slechts weinigen bezaten een fototoestel ...en ermee overweg kunnen was meestal ook niet zo eenvoudig, ook al was het veelal slechts een "bakske". Doch deze foto van moeder en kind werd genomen om via het Rode Kruis te worden toegestuurd naar mijn vader, toen krijgsgevangene ergens in Oostenrijk. Voor mij is die foto dan ook nogal persoonlijk ...en ik heb dan ook enigszins gearzeld om dit hier af te drukken. Maar dit uniek en diepmenselijk tijdsbeeld kan en mag ik de lezer niet onthouden, precies omdat - meer algemeen beschouwd - het hier eigenlijk om heel wat meer gaat dan zo maar een alledaagse gezinsfoto. Immers, op die foto kan men drie personen onderscheiden : mijn moeder (toen nog een jonge vrouw, maar in haar gelaat reeds fel getekend door de verschrikkingen van de bombardementen van mei 1940, waaraan zij trouwens een trauma heeft overgehouden); vervolgens ikzelf (één maand oud, rustig slapend en van niets bewust); en ten slotte (vertederd op mij neerkijkend) mijn tante, als "nakomertje" slechts tien jaar ouder dan ik, dus toen zelf nog een kind ...maar precies daardoor gedurende de volgende vier jaren van mij onafscheidelijk en geleidelijk mijn betrouwbare en ervaren "gids" in dat zeer ongewoon Oostends bezettingslandschap, waardoor ik , als vroeg uit de kluiten gewassen dreumes, overal geweest ben waar je normaal op die prille leeftijd zelfs niet kunt van dromen (overal ... behalve op het strand en de zeedijk). Alzo heb je hier op één (ogenschijnlijk alledaagse) foto *drie generaties* tijdens een periode van oorlog en bezetting : de jonge volwassenen (plots weggerukt uit een normaal bestaan), de opgroeiende kinderen (voor wie een totaal nieuw en nogal "avontuurlijk" leven begon) en ten slotte de kleuters die van hun eerste levensjaren enkel nog een herinnering aan de bezetting zullen overhouden. Drie in één : dit kan enkel in oorlogstijd!

Die foto is bovendien een uitzonderlijk *tijdsdocument*, want dit levert het bewijs dat in de zomer van 1940 de zeedijk en het strand nog vrij toegankelijk waren voor de bevolking (de hierbij insgelijks afgedrukte foto "Petit Nice" is eveneens zo'n zeldzaam tijdsbeeld). Het was immers de tijd toen de Duitsers nog veel moeite deden om hun "imago" te verzorgen (trouwens nog steeds ontzettend belangrijk in het dagelijks leven in Duitsland!), ...wat ook niet zo moeilijk was vermits iedereen (en niet alleen de Duitsers!) ervan uitging dat Duitsland de oorlog had gewonnen. Het was voor onze bezetters een korte maar heerlijke tijd van "gute Laune und viel Spass". Wat was die geniale Führer toch een prachtkerel!...niet alleen voor de Duitsers maar blijkbaar al vlug ook voor nogal wat Belgen. En wat was het leven weer mooi! Zo'n mooie zomer! En overal weer rust en orde! En net zoals tijdens de vorige bezetting gaf in Oostende een Duitse muziekkapel "heitere Musik" ten beste ter hoogte van "Petit Nice", voor de kinderen toen een echte attractie (en, op de hierbij afgedrukte foto van zo'n muziekkapel, let vooral op die kinderen: zij zien er heel goed uit en ze hebben al wat je als kind wensen kan: een fiets, een "trottinette", strandgerief). En op de zeedijk was de "billencar" bij de Duitsers erg in trek. Zij peddelden onvermoeibaar tot in Middelkerke, heen en terug. Al met al hangt dit van het prille begin van de bezetting een beeld op dat zeker rooskleurig was! "Der Krieg war frisch und fröhlich!"

Een Duitse ooggetuige vertelde mij hierover veel jaren later : "Wir waren ja damals die Eroberer, denen eine der kühnsten Landeoperationen der Geschichte gelang, der Blitzkrieg und der raschelnd schnelle Sieg im Westen. Und danach möchte Hitler eine Flotte übers Meer schicken. Wir fahren gegen England! Soldaten und Kampfrüstung setzen in Barkassen über, um dort das Reich und die Neue Ordnung zu verbreiten! Nur innerhalb weniger Wochen sei dem Reich ein kometenhafter Aufstieg zur Supermacht gelungen! Aber mit der friedlichen Hausgemütlichkeit war es allerdings bald vorbei. Denn bald stiegen die Spannungen, und die Nordseeküste verwandelte sich zur Front. Und jeder wurde in diese neue Blockbildung hineingerissen" (1). Inderdaad, aan deze idyllische "wittebroodsweken" zou al vlug een einde komen, toen bleek dat de oorlog eigenlijk nog lang niet voorbij was.

De “pendant” van genoemde gezinsfoto is eveneens genomen op de zeedijk, maar dan wel in 1946, toen de zeedijk en het strand opnieuw toegankelijk waren, na zorgvuldige opruiming van mijnen en andere springtuigen. De baby van 1940 is intussen (in matrozenpak) een flinke knaap geworden, samen met zijn broertje nog *onwennig* kijkend naar een tot dusver totaal onbekende omgeving. De man op de voorgrond is de destijds afwezige (krijgsgevangen) vader van 1940. *Tussenin die twee foto's* ligt een lang en ongewoon verhaal van een jong Oostends gezin in de maalstroom van oorlog en bezetting, een verhaal dat kenschetsend is *voor de meeste jonge gezinnen* die deze moeilijke tijd hebben meegemaakt. Beide foto's zijn tevens een *symbool* van wat de zeedijk voor ons in Oostende geweest is *onmiddellijk vóór én kort na de Atlantikwall*. En zo heeft men die Atlantikwall wellicht nog nooit bekeken!

Een muur is een afsluiting, meestal tussen burens maar soms ook om vijandige kampen uit elkaar te houden (zoals destijds de Berlijnse Muur). Doch een muur kan ook *defensief* bedoeld zijn, een inkapseling, een barricade tegen indringers of inbrekers. Het is hier niet mijn bedoeling om een filosofie op te zetten omtrent het begrip “muur”, doch dat “defensief” aspect is *bijzonder relevant* in het licht van het feit dat het oprichten van deze gigantische defensieve afsluiting volstrekt *niet* in de *agressieve* aard lag van Hitler, de gangmaker van het voortdurend *offensief*, de man van de “Blitz Krieg”, steeds opnieuw in de aanval, als een roofdier bestendig “quaerens quem devoret” (zoekend wie hij kan verslinden). Hoe rijm je dat te saam? Ja, dat vergt wel een woordje toelichting. Want het is tot dusver blijkbaar volkomen aanvaardbaar dat het ogenschijnlijk typisch en exclusief *militair* project “Atlantikwall” bijna vanzelfsprekend uitsluitend wordt bestudeerd door militaire historici. Dat lijkt ook logisch en dus staat niemand daarbij stil. Maar bij nadere beschouwing moet men dit toch veeleer bekijken vanuit een *andere* invalshoek, omdat dit *statisch en defensief* project *volledig haaks* stond op al wat Hitler steeds had nagestreefd en radicaal had uitgevoerd. Quid ?

De projectontwikkelaars en bouwpromotoren van de O.T. (...en nadien)

Toen in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw nieuwe *buildings* (schamper ook “buildingen” genaamd) begonnen op te rijzen langsheen de zeedijk, had men het in Oostende hoofdschuddend over de haastige *wederopbouw* van de intussen reeds grotendeels gesloopte “Atlantikwall” (met als blijvende uitzondering het domein van Prins Karel in Raversyde). Het deed ergens pijn, want niet alleen was na de bevrijding de destijds prachtige opeenvolging van Belle Epoque architectuur nog slechts een vergane glorie, verminkt, gedeeltelijk vernield en met overal gapende wonden, maar bovendien werden nu ook nog de laatste restanten in snel tempo “opgeruimd” om in zekere zin plaats te maken voor (vooral vanuit zee gezien) een heropbouw van die vermaledijde Atlantikwall. Het werd een vormeloze en stijlloze opeenstapeling en aaneenschakeling van betonnen blokjesdozen, een banale reeks appartementsgebouwen “met zicht op zee”. Slechts met de grootste moeite kon op de zeedijk één enkel architecturaal juweel, de villa “Maritza”, van de kaalslag gered worden (een beetje vergelijkbaar met de reddingsoperatie rond de “Amandine”, de laatste Oostendse IJslandvaarder). Allemaal typisch Oostends : S.O.S., redden wat je nog redden kan!! En boven al die ruimtelijke wanordening torent als een vermanende wijsvinger de “Lange Jan” van op de plaats waar voorheen de Schouwburg blijkbaar tevergeefs tweemaal oorlog en bezetting had doorstaan. In Gent kan men nog zingen van “Boven Gent rijst, eenzaam en grijs, 't oud Belfort, zinbeeld van 't verleden”,...maar waar is *ons* zinbeeld van 't verleden gebleven? Het Kursaal? De Schouwburg? Het Koninklijk Chalet? Is dat allemaal goedkoop sentiment en nostalgie? Nee, want het gaat hier om de *ziel* van een stad, een *erfgoed* geschaard rond enkele betekenisvolle *iconen* (die in Oostende trouwens nog steeds moeten “sneuelen”, zoals onlangs nog de herberg “Petit Paris”...ingevolge een “lage locuswaarde” (sic). “C'est pire qu'un crime, c'est une erreur”, dixit Talleyrand.

Men kan zich afvragen “Hoe is het mogelijk dat de Oostendenaars (nochtans”niet van de gemakkelijkste”) dit allemaal zo maar hebben laten gebeuren? en nog altijd laten gebeuren?”. Want

zij hebben in wezen toch steeds nagenoeg dezelfde plaatselijke machthebbers gekozen ...en herkozen?? (ook al was er ooit een erg maatschappijkritische stadskrant “De stoeten Ostendenaore”, zaliger gedachtenis, en is anderzijds de drukkingsgroep “Dement” intussen zeer actief geworden). De verklaring hiervoor ligt misschien in beide wereldoorlogen. De Duitsers hebben hier “in twee fasen” zodanig veel vernietigd dat er bij de modale Oostendenaar kennelijk allengs een zekere “gewenning” is opgetreden evenals een gevoel van fatalisme en berusting. Dit alleszins tot grote vreugde en voldoening van een flink aantal aannemers, projectontwikkelaars, vastgoedmakelaars en bouwpromotoren! “Quod non barbari delebant Barberini”. Tijdens zijn fel gesmaakte powerpoint-presentatie “Ook dat is Oostende” op 29.11.2012 in “De Plate”, monkelde Valère Prinzie zo tussendoor “Ols je nog wa wilt zien, dan go je zèère moeten kommen kieken!”. En “kieken” kan hier ook betekenen “een kiekje nemen”. Wanneer je in Oostende rondwandelt, dan moet je inderdaad voortdurend een fototoestel bij de hand hebben om nog vlug een of andere fraaie voorgevel voor het nageslacht vast te leggen vooraleer de bulldozer en de slopershamer er ongenadig op inbeuken. Dit hoofdstuk is dan ook niet enkel het verhaal van een stomme muur maar ook van *bestendige* afbraak en vernieling, *tot op vandaag*. Ook dat is een deel van het dagelijks leven in Oostende,...en helaas niet alleen tijdens de bezetting. En wanneer op het jaarlijks banket van “De Plate” onze veelzijdige secretaris Nadia Stubbe ons weet te vergasten op dat prachtig lied vol heimwee naar de glorie van weleer “Ostende was zo schoone ol in dien oeden tied”, dan zit heel de zaal ontroerd en ingetogen te luisteren als bij de uitvaart van een oude vriend.

Tijdens de bezetting waren totaal andere bouwpromotoren en projectontwikkelaars aan de slag, met name de heren van de O.T., de Organisation Todt, de almachtige en wijd vertakte paramilitaire bouwonderneming van het nazi-regime. In het bestek van dit historisch relaas beperken wij ons tot de activiteiten van de O.T. wat betreft de Atlantikwall, meer bepaald ook in Oostende. Alleen al die grootschalige en alles verslindende “bouwonderneming” was een unieke prestatie in de geschiedenis, te vergelijken met het bouwen van de Chinese muur, ook al zo’n defensief bouwwerk dat dezelfde bedoeling had : de vijanden van het Rijk definitief *buiten* houden! Met andere woorden: dit was een louter *defensieve* opdracht, in scherpe tegenstelling tot al wat Hitler tot dusver had ondernomen! Want vanaf 1943 (Stalingrad!) werd het nazi-parool “Houden wat je hebt! Und stehen bleiben!!!”. En dat waanzinnig en onhoudbaar idee zou halsstarrig worden doorgetrokken tot in de puinhopen van Berlijn in april-mei 1945. Een laatste wanhopige poging tot samenzwering en staatsgreep vanwege von Stauffenberg e.a. in juli 1944 zou hieraan niets veranderen, niet alleen omdat dit duidelijk het werk was van “amateurs” (samenzweren is niet de sterkste kant van de Duitsers!) maar wellicht vooral omdat het Duitse leger en het Duitse volk intussen zo murw geslagen waren dat zij apathisch het verder verloop van de gebeurtenissen ondergingen.

Atlantikwall : wiens hersenspinsel ?

Heel wat Duitsers bleken zelfs “trotzdem” pal achter de Führer te blijven staan, tegen alle militaire en politieke logica, met als tragisch gevolg dat bij die laatste stuiptrekkingen van het nazi-regime, in minder dan een jaar meer dood en vernieling werd gezaaid in West-Europa dan tijdens de vier voorgaande jaren samen ...en dat Duitsland zelf quasi werd teruggedoooid naar het “Stenen tijdperk”, naar het jaar “nul”. En nog tot vandaag hebben veel oudere Duitsers het erg moeilijk om in de samenzweerder van juli 1944 de zeldzame “helden” te zien van de *eigen* ondergrondse strijd tegen het nazi-regime, ondanks de nadien van overheidswege opgelegde gedragslijn en de jaarlijkse officiële herdenking op 20 juli. Vera von Lehdorff, dochter van de in 1944 terechtgestelde mede-samenzweerder Heinrich Graaf von Lehdorff en in een later leven bekend als het wereldberoemde fotomodel Veruschka, getuigde in een interview : “In der Schule zeigte eine Lehrerin vor der ganzen Klasse auf mich und behauptete dass ich die Tochter eines Mörders sei” (2) . Ook al was Vera van oude en eerbiedwaardige Duitse adel, dan was dit voor die lerares (nota bene: niet tijdens maar *na* de oorlog!) al evenmin een beletsel om tegenover een onschuldig kind (van een eigenlijk

onschuldige vader) publiek haar afkeer uit te schreeuwen tegen de “verraders” en “moordenaars” van 20 juli 1944!

Maarschalk von Rundstedt leek in juni 1944 zo wat de enige vooraanstaande Duitser te zijn die niet alleen klaar zag in het hopeloze van de toestand ...maar ook zo vermetel was om dit onomwonden duidelijk te maken. Toen de geallieerden een doorbraak forceerden uit het bruggenhoofd in Normandië en hij vanuit het verre Berlijn werd opgebeld door een radeloze maarschalk Keitel die hem vroeg “Und jetzt, was sollen wir machen???” , schreeuwde hij, uitzinnig van woede, door de telefoon: “Was sollen wir machen!? Machen Sie Frieden, ihr Idioten!”, waarna hij door Hitler prompt werd ontslagen uit zijn functie van opperbevelhebber “West” (3). Hij was toen 69 jaar oud, was reeds teruggeroepen uit pensionering (“reaktivity vom Ruhestand”) en ging dan maar onmiddellijk andermaal met pensioen (“wieder versetzt im Ruhestand”),... om slechts een paar maanden later opnieuw te worden teruggeroepen (“wieder reaktivity vom Ruhestand”) met het oog op het “von Rundstedt offensief” (eigenlijk een Hitler-offensief), waarna hij, na enkele maanden krijgsgevangenschap, eindelijk definitief op en vooral mét rust kon gaan (“endgültig versetzt im Ruhestand...”). Driemaal gepensioneerd, en tussendoor nog steeds bijzonder actief op topniveau, wie doet het hem na? Voor de Minister van Pensioenen misschien een idee om, in verband met de huidige “vergrijzing”, oudere werknemers langer te doen werken?

De Atlantikwall, een samenbundeling van de allerlaatste krachten om samen nog wat door te bijten desnoods tot het bittere einde, en zelfs tot in “der Untergang”, was in die zin eigenlijk veeleer een product van die wel zeer aparte Duitse geestesgesteldheid, en dus niet enkel of zo maar een hersenspinsel of een wanhoopsdaad van een allengs in het nauw gedreven dictator. Men kan dit enigszins begrijpen als je beseft dat de Duitsers sedert generaties fel waren opgekweekt in onverzettelijke trouw aan volk, vorst en vaderland (“meine Ehre ist Treue”) en dat bijgevolg de eed van trouw (zelfs aan een dolgedraaide psychopaat) niet zo maar opzij kon geschoven worden. Wel is er intussen dienaangaande mentaal een en ander veranderd in Duitsland. Een Duitse socioloog zei hierover: “Die deutsche Volkstümlichkeit sei damals missbraucht worden. Davon habe sie sich nie erholt. Das mag stimmen, ist aber schon viele Jahre her. Echte Volkstümlichkeit ist auch zeitgenössisch. Sie verbindet die guten alten Zeiten mit den wilden neuen Zeiten. Das erklärt auch, was die Volkstümlichkeit heute und in die Zukunft braucht” (4). Dit *samengaan* van een pathologisch geval met een bepaalde en zeer aparte volksaard biedt wellicht een sluitende verklaring voor het ontstaan van de Atlantikwall. Want de Duitse generaals en legerstaven zouden kennelijk *nooit zelf* hiertoe een initiatief hebben ondernomen omdat zij maar al te goed beseften dat dit in militair opzicht weinig of geen zin had ... en bovendien een enorme verspilling betekende van geld, materieel, personeel, tijd en energie, uiteraard dan *ten nadele van andere en meer zinvolle* projecten. Een O.T.-stafmedewerker zag het zo: “Die Palette war zu gross, um gezielt Gewähr leisten zu können” (5). En louter “bedrijfseconomisch” bekeken, was het gekke van de zaak dat indien *ook maar op enige plek* dit ontzettend duur Atlantisch bolwerk zou doorbroken worden, heel die reusachtige investering *onmiddellijk* een maat voor niets zou geweest zijn (aldus enigszins te vergelijken met de onzalige Maginot-linie, de duurste “grap” uit de Franse militaire geschiedenis). Het is zelfs zo, dat de fantastisch versterkte Kanaaleilanden door de geallieerden nooit zijn aangevallen! Dadelijk na de capitulatie van Duitsland werd heel die peperdure en tot diep in de rotsen uitgegraven constructie (thans op Jersey een toeristische attractie) volledig intact en netjes overgegeven aan de Britten, zonder ooit tot iets te hebben gediend, waarbij men dan wel nooit mag vergeten dat bij het bouwen van dat volkomen zinloos stuk Atlantikwall talloze dwangarbeiders wreedaardig zijn omgekomen.

Doch de Duitse generaals kenden hun militaire geschiedenis, meer bepaald ook het adagium van de koning van Pruisen Frederik II de Grote “Wie alles wil verdedigen, verdedigt uiteindelijk niets!”(een variatie op het Frans spreekwoord “Qui trop embrasse, mal étirent”). De sluwe Frederik, overal omringd door vijandige buurlanden, wist zeer behendig zijn tegenstanders de een

na de ander aan te pakken (een strategie die later ook Napoleon heeft toegepast), waarbij hij wel af en toe het tijdelijk verlies van een stuk grondgebied moest kunnen incasseren. Maar Pruisen is op die manier nooit ingekapseld geweest door een muur of door wat dan ook, en werd anderzijds een continentale macht in Europa, en alzo (een eeuw later) de basis en de aanzet tot een herenigd Duitsland onder Bismarck.

De enige beslissende factor

Vooraleer we verder ingaan op het bouwen van die Atlantikwall, past hier wel een beetje *achtergrondinformatie*. Hitler was een veteraan van de stellingenoorlog in 1914-1918 ...en hij had daar alleszins zijn lesje geleerd. Hij had gezworen zich nooit te laten verleiden tot dezelfde fouten die Kaiser Wilhelm had gemaakt, een oorlog op twee fronten, met daaraan gekoppeld – zeker aan het westelijk front – een uiterst lange en bijna vastgeroeste frontlijn, met als gevolg een uitzichtloze uitputtingsslag, zonder echte overwinnaars en met uiteindelijk *enkel nog verliezers*. Indien de Amerikanen (op termijn de enige “winners”) zich toen in 1917 niet actief in het conflict hadden gemengd, dan had die eindeloze slachting nog wel wat kunnen voortduren, doch met hetzelfde bedroevend resultaat, tenzij enkel nog wat erger.

Hoe komt het dan dat vanaf 1943 (Stalingrad!) Hitler in nagenoeg dezelfde benarde situatie was terechtgekomen als voorheen vanaf 1915 zijn illustere voorganger? Hij had nochtans een uiterst mobiel leger opgebouwd, met snelle tanks en een beweeglijke en deels gemotoriseerde infanterie, ondersteund door een luchtmacht die het luchtruim volledig beheerste, met daarbij dan nog een te duchten “Kriegsmarine”, en dit alles onder leiding van nog vrij jonge en talentvolle generaals die elke kans op het terrein vlug wisten uit te buiten. Het antwoord hierop is samen te vatten in een woord: *Rusland*! Hij had zich gewoon misrekend op Rusland, op die oneindige ruimte, die schier onuitputtelijke mensenreserves ...en vooral ook op de genadeloze Russische winter! De ijzige slag om Moskou was aldus reeds in december 1941 de voorbode van de komende mislukking, vervolgens werd Stalingrad in januari 1943 het graf van de Wehrmacht, en daarna was in juli 1943 de onbesliste tankslag bij Koersk zeer duidelijk het begin van het einde. Want daarna was er voor Hitler geen enkele hoop meer op een overwinning aan het Oostfront.

En uiteindelijk moest Hitler zelfs strijd leveren op niet minder dan *zes fronten*, namelijk :

- vooreerst het gruwelijke Oostfront (op zichzelf reeds een uiterst zware dobber!);
- op de zuidflank: de hopeloze strijd in Noord-Afrika en op de Middellandse Zee;
- meteen ook de zeeslagen en de duikbotenoorlog in de Atlantische Oceaan;
- intussen de verpletterende luchtoorlog boven Duitsland;
- in West-Europa: een eindeloze frontlijn van Noorwegen tot Spanje;
- en ten slotte ook nog een uitzichtloze partizanenoorlog in de bezette gebieden.

Dat was wel “des Guten zu viel”! Duitse elite-troepen moesten dan ook voortdurend hollen van hot naar her, via opeenvolgende troepenverplaatsingen (vooral van pantsersdivisies), terwijl de voorheen superieure Luftwaffe de controle over het luchtruim verloor en de Kriegsmarine al vlug enkel nog kon rekenen op *Schnellboote* en de U-boten. Wat Hitler nooit had gedroomd of gewenst, was nu een nare werkelijkheid geworden, en in nog veel ergere mate dan tijdens de vorige oorlog...

Een nieuwe Chinese muur

Maar dat betekende daarom nog niet meteen dat voor Hitler alle hoop voor overlevingskansen van het nazi-regime mocht vergeten worden. Hij mikte immers op een breuk in het *onnatuurlijk* bondgenootschap tussen de communistische Sovjet-Unie en het kapitalistische Westen, al even onnatuurlijk als het voormalig en zeer kortstondig bondgenootschap tussen Moskou en Berlijn, reden ook waarom de Oostfrontstrijders na de oorlog niet konden begrijpen dat hun inzet aan het

Oostfront werd gelijkgesteld met “het opnemen van de wapens tegen België *en zijn geallieerden*” (in casu de Sovjet-Unie). Hij was ervan overtuigd (en niet onterecht!) dat Stalin te allen tijde de communistische wereldoverheersing zou blijven nastreven...en dat anderzijds de USA en Groot-Brittannië, als behoeders van het kapitalistisch systeem, zich in de kortste keren zouden willen ontdoen van die rode rakkers (ook al een correcte analyse!) ...en dat Stalin zelf dat ook zeer goed beseftte.

Feit is dat de Sovjet-Unie intussen reeds ontzettend zware offers had moeten brengen in de strijd tegen nazi-Duitsland, terwijl anderzijds de westerse geallieerden tot dusver niet verder waren gegaan dan bombardementen op Duitsland en een campagne in Noord-Afrika, Sicilië en Zuid-Italië. Het tot stand komen van een “tweede front” (na een landing in West-Europa) werd - spijs voortdurend aandringen van Stalin - door Churchill en Roosevelt steeds maar verschoven naar een latere datum (en zij hadden daarvoor trouwens goede redenen), maar dit gaf Stalin sterk de indruk dat het Rode Leger het allemaal op zijn eentje zou moeten blijven klaren...en intussen zou beginnen leegbloeden (want zelfs in Rusland waren de mensenreserves niet onuitputtelijk). Indien nu de westerse geallieerden zich toch zouden wagen aan een landing “ergens” in West-Europa ...en indien (zeker niet onwaarschijnlijk!) die landing zou mislukken, dan was de kans niet gering dat Stalin eieren voor zijn geld zou kiezen en een *afzonderlijke* vrede met nazi-Duitsland zou sluiten (wat hem dan eigenlijk niemand echt had kunnen kwalijk nemen). En omdat hij zelf een kille massamoordenaar was, zou hij zeker niet worden gehinderd door gewetensproblemen of schroomvalligheid ten aanzien van een andere massamoordenaar. Iets wat dan echter aan westerse geallieerde kant alleszins een onoverkomelijke hinderpaal zou gevormd hebben ... zeker na het uitlekken van de eerste rapporten over vernietigingskampen. Dit gewetensprobleem ten aanzien van een blijkbaar misdadig en krankzinnig regime was in ieder geval een Westers basisgegeven ... waarmee Hitler, Himmler en ook Goering evenwel nooit hebben willen rekening houden, uitgaande van een vermeende “gemeenschappelijke strijd tegen het wereldcommunisme” .

In Führerweisung nr 51 van 3 november 1943 komt die politiek-militaire strategie van Hitler goed tot uiting. Het bewijst overigens dat hij, ofschoon duidelijk een extreem pathologisch geval, toch ook wel hersenen in zijn kop had (meer in het algemeen, een paradox én een dilemma waarmee ook de rechtspraak ...en gerechtspychiaters nu nog steeds geconfronteerd worden!). Maar dit was dan wel een strategie die veeleer *politiek* dan militair was ...en waarin zijn generaals hem niet zo maar konden volgen omdat zij van oordeel waren dat, om evidente en pragmatische militaire redenen, dit “onnatuurlijk” bondgenootschap van kapitalisten en communisten niet zo vlug zou kapseizen, tenzij allicht wel *na* een geallieerde eindoverwinning. Maar Hitler meende halsstarrig nog andere troeven in handen te hebben, want hij rekende op een demoraliserend en doorslaggevend effect van de verwoestende “Vergeltungswaffen” (V1 en V2) en ook van de opzienbarende Messerschmitt-*straaljager* (de Me-262), allemaal gesofisticeerde en hoogtechnologische nieuwe wapens die *hun tijd ver vooruit* waren (het enige dat *enkel de Amerikanen* hiertegenover konden stellen was de atoombom, die toen echter nog in een ontwikkelingsstadium verkeerde). Om die redenen (vooral tijdswinst) was het verhinderen van een landing in West-Europa voor Hitler van cruciaal belang voor het verder verloop van de oorlog, en zelfs *de enige beslissende factor*. Met die analyse had hij het eigenlijk wel bij het rechte eind. Maar het ging hier uiteindelijk om de *manier* waarop hij dat doel wilde bereiken. In zijn visie moest de kustlijn van West-Europa, *van Noorwegen tot Spanje*, omgebouwd worden tot een “Festung Europa”, een *Atlantikwall*, een nieuw soort van Chinese muur, een ondoordringbaar bolwerk dat iedere poging tot landing en invasie kordaat en snel zou afweren (zoals reeds eerder gebeurd was bij de voor de Britten en Canadezen rampzalige raid op Dieppe in augustus 1942).

Het ging hier uiteraard niet alleen om grootschalige bouwprojecten (op zichzelf reeds een gigantisch probleem)...maar ook om de nodige mankracht om al die bunkers, stellingen en kazematten te bemannen. Bovendien moest er ook een verdediging “in de diepte” voorzien worden,

bij voorkeur met pantsertroepen en gemotoriseerde infanterie (*Panzergrenadiere*), om in geval van doorbraak doorheen de kustverdediging, toch nog snel de tegenstander weer in zee te kunnen drijven. En hier vooral neep het schoentje, omdat vanaf 1943 Duitsland doorheen zijn reserves begon te geraken, met als gevolg het onder de wapens roepen van steeds jongere en ook oudere jaarklassen...en ten slotte ook het noodgedwongen inschakelen van de zogenaamde *Ostbataillone*, een samenraapsel van Russische krijgsgevangenen (als bij wonder nog niet allemaal verhongerd!) die onder dwang werden ingelijfd bij de Wehrmacht. Die verdediging "in de diepte" was bovendien een twistappel tussen de veldmaarschalken Rommel en von Rundstedt die daar elk hun eigen mening over hadden. Rommel wou die reservetroepen opstellen *onmiddellijk achter de kust* om ze in geval van een landing dadelijk te kunnen inschakelen (met als groot nadeel blootstelling aan de geallieerde scheepskanonnen en aan hun luchtvloot), terwijl von Rundstedt de tegenstander *in het binnenland* wilde lokken om hem daarna via een nijptangbeweging een vernietigende slag toe te brengen (met dan als groot nadeel dat, indien dit mislukte, voor de geallieerden de weg wijd open lag naar Duitsland). Hitler wist geen keuze te maken tussen die twee tegengestelde visies, en dit werd nog bemoeilijkt door het feit dat uiteraard niemand wist *waar* de geallieerden zouden landen (zelf hebben ze het ook slechts behoorlijk laat geweten!) met als gevolg dat het zeer de vraag bleef, *waar* die "diepte"-troepen moesten opgesteld worden, rekening houdend met een enorm lange verdedigingslijn van Noorwegen tot aan de Spaanse grens, en met qua mankracht en materieel een potentieel dat volstrekt *niet in verhouding* stond tot die onmetelijke frontlijn.

Een landing in Calais ... én Oostende ?

Die cruciale vraag "waar?" was vanzelfsprekend van vreselijk groot belang *voor Oostende en de westkust*. Want het was nogal voor de hand liggend dat voor de geallieerden de *meest geschikte landingszone* de kust ter hoogte van Calais was, met uitbreiding naar Duinkerke en vandaar naar onze westkust en verder *naar en tot in Oostende*. Een landingszone voor een dergelijke bijzonder grootschalige operatie werd immers geraamd op een *lengte van ruim 100 km* (uiteindelijk werd het "slechts" 90 km bij de landing in Normandië). De ruimte tussen Calais en Oostende was alleszins in alle opzichten zeer geschikt voor een landingsoperatie, niet alleen voor de operatie als dusdanig maar ook met de mogelijkheid van (zeer belangrijk qua bevoorrading!) een snelle verovering van enkele Noordzeehavens en vervolgens de doorbraak naar Antwerpen en verder naar het Ruhrgebied, het industriële hart van Duitsland. Op die manier zou de oorlog binnen zeer afzienbare tijd kunnen beëindigd worden.

Het erg vervelend nadeel was dat de Duitsers er precies ook zo over dachten, maar dan wel in omgekeerde zin. Hitler heeft trouwens nog gedurende enkele dagen na de landing in Normandië blijven denken dat die landing een afleidingsmaneuver was en dat de eigenlijke landing weldra zou plaats vinden in de streek van Calais (reden waarom de aldaar gelegerde pantsertroepen veel te laat zijn ingezet op het strijdtoneel in Normandië). Bedoeld nadeel (voor de geallieerden) bestond er dan in dat de kustlijn van Calais *tot Oostende* extra werd versterkt en voorzien van de allerlaatste "snufjes" inzake kustverdediging. Zo komen we dan tot ons verhaal over de "Oostendse" Atlantikwall, een verhaal over een letterlijk en figuurlijk kolossale investering die (gelukkig maar!) nooit hoefde "gebruikt" te worden. Want indien men zich een beeld wil vormen wat dit *concreet* zou betekend hebben voor Oostende, dan hoeft men enkel na te gaan welke verschrikkelijke vernielingen werden aangericht in de streek van de Calvados (met vooral de bijna totale verwoesting van Caen), met bij de bevolking onvermijdelijk het verlies van heel wat mensenlevens en een pijnlijke nasleep van gewonden, verminkten en levenslange trauma's.

Dit verhaal over de "Oostendse" Atlantikwall moet dan ook - naast de eerder vermelde aspecten - wat de bevolking betreft, vooral gezien worden tegen deze macabere en verontrustende achtergrond van een apocalyptisch gevaar *waaraan wij toen ternauwernood zijn ontsnapt*. Want hierbij kan men niet zeggen "ça n'arrive qu'aux autres". Het had evengoed (of, beter gezegd, even slecht) *ons*

gruwelijk lot kunnen zijn! Het provinciaal domein in Raversyde is in menig opzicht dan ook niet zo maar een openluchtmuseum over de Tweede Wereldoorlog en een uniek en intact bewaard gebleven overblijfsel van de Atlantikwall, maar ook en vooral een oord van *bezinning* en overpeinzing, net zoals de voormalige Dossin-kazerne in Mechelen. Die bestendige dreiging, dit “zwaard van Damocles” dat ons boven het hoofd hing, behoorde ogenschijnlijk slechts “virtueel” tot het dagelijks leven tijdens de bezetting, doch in werkelijkheid waren de meeste Oostendenaars *zich hiervan wel bewust*, zeker wanneer in het voorjaar van 1944 de bevolking gedeeltelijk werd geëvacueerd naar het binnenland, ongetwijfeld een onheilspellend voorteken van een naderend gevaar. De Duitsers gingen hiertoe over, niet zozeer “veiligheidshalve” in het belang van de bevolking, maar veeleer om een onbelemmerde “ruimte” te creëren voor militaire operaties en snelle troepenbewegingen “just in case”. Anderzijds stemt het wel tot nadenken dat in de Calvados, zelfs in de steden, *niet* tot enige evacuatie van de bevolking werd overgegaan. Dit kan concreet enkel betekenen dat op het Duits lijstje van “prioriteiten” de zone Calais/Oostende hoger aangeschreven stond dan Normandië...

“Collateral damage”

Een ander onheilspellend voorteken was, eveneens in het voorjaar van 1944, het hernemen van geallieerde *luchtaanvallen op Oostende*, met duidelijk als “target” de haveninstallaties, het station en rangeerterreinen, en vanzelfsprekend ook de Atlantikwall, en dit kennelijk als voorbode van een geallieerde landing in de zone Calais-Oostende. Doch in Oostende was de FLAK zeer actief en doeltreffend, vooral van op de Soldatenberg. Ook de bedreven Duitse jachteskaders waren voor de geallieerde piloten een ware verschrikking (voor meer details hierover verwijs ik naar Rudolf WEISE in “De Plate” van oktober 2009 sub “Jagdgeschwader JG26 ‘Schlageter’ - een toelichting”). Het is dan ook nogal begrijpelijk dat de bommenlading niet steeds op een “target” maar soms lukraak ergens boven Oostende werd uitgeworpen. Dat “ergens” bevond zich meestal in de wijk Sint-Jan, meer bepaald in de aanvliegroete naar haven en station, waar dan ook onder de burgerbevolking de meeste doden en gewonden moesten betreurd worden. De BBC meldde vervolgens dat “de haven en het station van Oostende succesvol werden gebombardeerd”. Zou Jan Moedwil wel altijd goed hebben geweten wat hij zo allemaal vertelde?

Voor het bombardement op de wijk Sint-Jan in de nacht van 30 op 31 maart 1944 is lang blijven “nazinderen” in het geheugen van de Oostendenaars. De bommen vielen lukraak op de Gerst-, Leffinge-, Nijverheids- en Tarwestraat en op een gedeelte van de Torhoutsesteenweg. Verbijsterend resultaat : 35 doden en veel gewonden, allemaal verrast in hun slaap. Eén van die zwaargewonden was Blanche Belpaeme, later alom bekend als “meetje van de Kaoje” (onlangs overleden op 17 februari 2013, nog net geen 100 jaar oud, als hoogbejaarde een weerloos slachtoffer van een ongewoon barre en aanslepende winter). Zij verbleef in 1944 maandenlang in het hospitaal, maar moedig en taai sloeg zij er zich doorheen om daarna nog vele jaren in haar geliefd Oostende en vooral in visserijmiddens een belangrijke sociale rol te spelen, eerst vanuit haar visserscafé “Adriatique” in de Christinastraat en vervolgens vanuit haar restaurant op het Vissersplein, en dit doorgaans samen met “de Witten van de Koaje” en met Gerard Dangreau, allen onvergetelijke Oostendse volksfiguren.

Een ander meermaals getroffen doelwit (en dit reeds in 1941 en 1942) was de elektriciteitscentrale in Bredene. Concreet betekende dit echter dat in werkelijkheid meestal de aanpalende straten werden getroffen, met telkens een aantal doden en gewonden. Alle vliegtuigen beschikten nochtans over degelijke richtapparatuur. Doch vooreerst vlogen zij op grote hoogte (3.000 à 4.000 m) en daarbij kwam uiteraard (wat zeer menselijk is!) de schrik en de verwarring te midden van een wirwar van afweergeschut, zoeklichten en nachtjagers!

Thans zou men burgerlijke oorlogsslachtoffers “collateral damage” noemen, maar voor heel wat Oostendenaars was dit, hoe je het ook noemde, een zware beproeving, een tragedie. Het verzet voelde wel aan dat dit de populariteit van de geallieerde zaak niet ten goede kwam, en vanzelfsprekend werd hierop ook ingespeeld door de Duitse propaganda en door de collaboratiepers, die het hadden over “luchtterroristen”. Vandaar dan ook een door het verzet georchestreerde fluistercampagne “’t is nie van den Iengelsman, maor ’t is van den Duuts!”. Iemand die ik goed heb gekend, verloor in één nacht en in één klap vrouw en kinderen. Of en hoe hij dit ooit heeft kunnen verwerken, dat hebben wij nooit kunnen achterhalen. Hij ging schuil achter een “poker face”, een uitdrukkingloos gelaat, een bedrieglijk masker van onbewogenheid, een schijnbaar “goed humeur”, doorspekt met schampere opmerkingen, ruwe kwinkslagen en cynische moppen. In een later en ander leven heb ik in erg beproefde crisis- en conflictgebieden ongeveer hetzelfde kunnen vaststellen : het leven ging verder, en, hoe dan ook, de overlevenden sleepten zich verder door het leven (of wat er nog van over bleef), maar dan wel achter een ondoordringbaar pantser dat geen blijk gaf van emoties of gevoelens, ...voor hulpverleners een enorm probleem om de zaak weer een beetje op gang te brengen. Het schrijnend beeld van die gepijnigde man in Oostende, zo ver en zo nabij, is mij hierbij steeds voor de ogen blijven hangen. Deze wereld sleept inderdaad achter zich tot op vandaag een karrenvracht van onverwerkt leed en pijn, een massa trauma’s, en daarvoor moet ook nog in heden en toekomst onvermijdelijk een zware prijs betaald worden, zelfs al zijn wij (misschien gelukkig maar!) ons daarvan niet goed bewust. En het hoeft dan ook niet te verbazen dat de Duitse TV-serie “Unsere Väter, unsere Mütter” nu zoveel jaren na de oorlog nog steeds een oprisping van al te lang onderdrukte en verstarde gevoelens heeft opgewekt.

Thans heeft dit een naam, een psycho-medische term : het *post-traumatische stress syndroom*, wat meteen impliceert dat in een dergelijk geval *psychische hulp* moet geboden worden, zoals de jongste jaren in de USA ten behoeve van duizenden veteranen van de oorlogen in Vietnam, Irak en Afghanistan. Doch destijds en trouwens nog lang daarna vond dit geen erkenning en werden de getroffen gewoont aan hun lot overgelaten, zowel burgers als militairen. In het beste geval kregen zij een financiële tegemoetkoming. Zij mochten immers al blij zijn dat zij het allemaal hadden overleefd ...

“For our part, we know that bombing is inherently inaccurate, with technically limited equipment, and we often wondered and sometimes guessed that our bombing efforts might have unfortunately caused wholly unintended civilian casualties (...) War is an awful and, we hope, outdated circumstance that will never recur.” (uit een brief van een Britse *flying officer* aan zwaar getroffen nabestaanden in Oostende – geciteerd door Rudolf Weise in hoger vermelde bijdrage) (6)

De Atlantikwall : een combinatie van factoren

Samengevat komt het dus hierop neer dat (tot dusver nooit zo bekeken!) het bouwen van de Atlantikwall in Oostende zowel een gemis als een dreiging betekende,... evenals een beslissende tussenfase in een doorlopende vernieling van bouwkundig erfgoed :

- enerzijds een jarenlang *gemis*, het “afgesneden zijn”, het moeten ontberen van een zeer belangrijk element van het normaal dagelijks leven in Oostende, namelijk de zeedijk en het strand, met zicht op zee, en met al wat daarmee onafscheidelijk samenhangt, normaliter allemaal zo vanzelfsprekend... en plots “verschwunden”;
- en anderzijds het knagend besef van een bestendige *dreiging*, reeds in een vroeg stadium, want de Oostendenaar is niet naïef en had overigens nog levendige herinneringen aan 1914-1918 : Oostende zat opnieuw in de frontlijn, andermaal in een oorlogszone die te allen tijde ineens kon ontbranden in dood en vernieling;
- en ten slotte een beslissende *tussenfase* in een blijkbaar nooit eindigende *vernieling van bouwkundig erfgoed*, met een voorgeschiedenis tot in 1914-1918 ...en een nageschiedenis

tot vandaag, een bron van frustraties, ergernis, wrok en verbittering bij iedere rechtgeaarde Oostendenaar.

Het is de *combinatie* van al deze factoren die in het hart van de Oostendenaars diepe en pijnlijke sporen heeft achtergelaten, littekens en nooit geheelde wonden. Doch wie heeft zich op beleidsniveau daar ooit om bekommerd? Want wat niet weet, niet deert...

“Le château est en flammes”

Reeds in januari 1942 ressorteerde de Oostendse Atlantikwall onder het *Oberkommando* van de “Marine Abteilung Flandern”, gevestigd in het Kasteel ter Linde in Sint-Michiels/Brugge. Dit kasteel was een ultra-geheime locatie, niet alleen omwille van dat Oberkommando maar nog veel meer omdat daar de “Marine Peilstelle Brügge” was ondergebracht, strategisch zo belangrijk dat zij rechtstreeks stond onder het O.K.W. van de Kriegsmarine in Berlijn. Dit zeer geavanceerd peilstation was uitgerust met een goniometer Adcock, ondergebracht in een onderaardse bunker waarop vier antennes van elk tien meter hoog waren opgesteld. Dit gebeurde in combinatie met het Guben-systeem, bestaande uit hangende antennes die parallel op een afstand van 900 meter waren opgericht. Op die manier kon van *ieder* geallieerd schip, zodra een radiobericht werd verstuurd, onmiddellijk de positie evenals de vaarroute worden geregistreerd, hetgeen overigens dadelijk werd doorgeseind naar andere peilstations. Voorts werden alle geallieerde radioberichten onderschept en, indien mogelijk, gedecodeerd, en dit in samenwerking met een plaatselijke afdeling van de *Abwehr* (contraspionage). In totaal werkten er aldus bijna vierhonderd (merendeels hoog gekwalificeerde) personen, wat toch wel een idee geeft van het belang en de omvang van deze “Marine Abteilung”.

Vanzelfsprekend deden de Duitsers al het mogelijke om het bestaan en de werking van dit belangrijk centrum geheim te houden. Doch dank zij het doeltreffend inlichtingenwerk van de *Witte Brigade* kon de aandacht van de I.S. in Londen hierop gevestigd worden, van cruciaal belang gelet op de nakende geallieerde landing in West-Europa. In allerijl en in het grootste geheim werd in Engeland de operatie “Ramrod 934” georganiseerd (zo geheim dat dit zelfs nu nog bij weinigen bekend is). Vanaf 10 april 1944 werden verkenningsvluchten uitgevoerd, gevolgd door een luchtaanval op 26 mei 1944 rond het middaguur (omdat dan al het personeel voor het middagmaal aan tafel zat), en dit volgens de tactiek van *Area Bombing*. Het kasteel werd van de kaart geveegd, maar zekerheidshalve volgde nog een tweede bombardement, nu volgens de tactiek van *Precision Bombing*. Hiermede had de “Marine Peilstelle” opgehouden te bestaan, samen met het Oberkommando “Marine Abteilung Flandern” en de plaatselijke *Abwehr*. Zoals in het destijds zeer populair lied “Tout va très bien, Madame la Marquise”, was “le château en flammes”...maar “à part de ça, tout va très bien?”. Voortaan hadden de Duitsers af te rekenen met een enorme “blinde vlek” in het Kanaal en in het zuiden van de Noordzee, en dit aan de vooravond van de invasie! In Berlijn zal men duchtig gevloekt hebben! Maar toch gaven de Duitsers “trotzdem” nogmaals blijk van taai verzet en van een groot incasserings- en uithoudingsvermogen : binnen een paar maanden hadden zij met de moed der wanhoop in Vlezembeek (kasteel Groenberg) een nieuw peilstation opgebouwd, maar te vergeefs en te laat, want toen stonden de geallieerden bijna reeds in België.

Op 6 juni 1944, slechts enkele dagen na de luchtaanval, kwam de landing in Normandië. Met de uitschakeling van dit belangrijk peilstation voor ogen, en gelet op andere geallieerde “operaties” (zie hierna), bleef men in Berlijn nog een tijdje in de mening dat de operatie “Overlord” een schijnmaneuver was en dat de “echte” landing zou plaats vinden in de zone Calais/Oostende. Ook en vooral in die zin was de operatie “Ramrod 934” een groot succes.

Aan de hand van de dodenlijsten kan men vaststellen dat er niet alleen nogal wat Duits vrouwelijk personeel in Sint-Michiels werkzaam was (een dertigtal “Marine Helferinnen”) maar ook een flink aantal Belgen (ruim 40), als experts en specialisten tewerkgesteld in diverse functies. Dit wijst,

zeker vanaf begin 1944, op een toenemend kwantitatief *maar ook kwalitatief* personeelsgebrek in het Duitse leger. Want zolang dit nog enigszins kon, werkten de Duitsers in strategische militaire installaties uitsluitend met eigen volk, liefst zonder "Helferinnen" (die normaliter enkel werden ingezet als hulppersoneel en voor kantoorwerk), ...en heel zeker niet met aanvullingspersoneel gerekruteerd (of eventueel opgeëist) onder de bezette bevolking.

Tot slot ook nog een belangrijke randbemerking. In de laatste aflevering van de recente TV-serie "Het verzet in Europa 1939-1945" werd tot besluit gesteld dat, in louter *militair* opzicht, het al dan niet bestaan van een verzetsbeweging voor de geallieerde operaties eigenlijk weinig of geen verschil gemaakt heeft (het verzet zou vooral een politiek, maatschappelijk en moreel belang gehad hebben). De operatie "Ramrod 934" - samen met tal van andere operaties - lijkt dit toch wel tegen te spreken. In deze vervolgsérie wordt meermaals gewezen op het bijzonder en soms doorslaggevend belang van het inlichtingenwerk van het verzet voor de geallieerde zaak. Want iedere militaire operatie begint en staat of valt met het *vooraf* verzamelen van de nodige inlichtingen, wat als dusdanig *op zichzelf reeds* een *militaire* operatie is. En goed begonnen, is half gewonnen!

Operatie "Fortitude South": een geallieerd "Kriegsspiel"

Opmerkelijk omtrent de vraag "al dan niet Calais/Oostende ?", is het kapitaal feit dat, nadat generaal Eisenhower en zijn staf gekozen hadden voor Normandië, niettemin op zeer subtiële wijze de indruk werd verwekt dat de landing dan toch zou gebeuren in de buurt van Calais. Hiervoor werd door de Britse en Amerikaanse geheime diensten een vernuftig misleidingplan op touw gezet onder de codenaam "Fortitude South". De *First US Army Group* werd nogal ostentatief gelegerd in Dover en omgeving, recht tegenover Calais (een Legergroep die echter was samengesteld zowel uit echte als gefantaseerde divisies!). De indruk werd verwekt dat dit de lang verwachte stoottroepen waren, via valse radioberichten, onvoldoende gecamoufleerde nep-landingsvaartuigen, akkers en weiden volgestouwd met namaak-tanks, dubbelspionnen via het "Double Cross System" waarbij onbestaande troepenbewegingen werden gemeld aan de Duitse *Abwehr*, denkbeeldig treinverkeer en allerlei "drukke" activiteiten in en om Dover, Ramsgate en Hastings. Er werd in Dover zelfs een "oliehaven" opgetimmerd door filmdecorbouwers uit Hollywood! Om het geheel nog meer geloofwaardig te maken, werd de topcommandant in het Amerikaanse leger, de toen reeds legendarische generaal George Patton, officieel benoemd tot bevelhebber van die *First Army Group* (een benoeming waarmee hij blijkbaar niet zo opgetogen was, maar deze vechtjas zou nadien nog ruimschoots zijn "revanche" kunnen nemen). En de "Abwehr" onderschepte al vlug radioberichten waaruit moest blijken dat de onvermoeibare en strijdlustige Patton zijn *Army Group* duchtig aan het klaarstomen was voor een landing "over there".

Maar de geallieerden beschikten over nog een andere troef, namelijk het ultra-geheim systeem ULTRA, codenaam voor een bijzonder ingenieus systeem waarmee de Duitse coderingsmachine Enigma kon "gekraakt" worden en waardoor de Britse Intelligence Service (I.S.) aandachtig kon "mee-lezen" in het Duits radioverkeer. Dit was zo geheim en bij zo weinig personen bekend, dat dit pas in 1972 officieel werd ontsluitend (ook nog in 1959, bij mijn opleiding als radio-operator in het TTR-centrum van het Belgisch leger, heb ik er nooit iets over vernomen). Dank zij ULTRA kon de I.S. tevens nagaan hoe en in welke mate deze misleidingoperatie zijn doel bereikte. Wat zij alzo konden vernemen, was werkelijk spectaculair : naar Duitse ramingen beschikten de geallieerden in mei 1944 (dus net voor de landing) over niet minder dan 89 divisies (in werkelijkheid 47, dus bijna de helft minder) met een landingscapaciteit van 20 divisies in een eerste aanvalsgolf (...in werkelijkheid slechts maximaal 6). Concreet betekende dit voor het Duitse O.K.W. dat de geallieerden over voldoende mankracht en materieel beschikten om vrijwel *tegelijktijd* een landing... én elders ook nog een afleidingsmaneuver of een schijnaanval uit te voeren!

Logisch gevolg, aan Duitse zijde, was dat in spoedtempo van Calais tot in Oostende nog méér bunkers en geschutstellingen werden gebouwd. Voorts werden in de regio nog méér troepen geconcentreerd, met ondersteuning van de beste pantserdivisies, uitgerust met de nieuwste tanks. En er werden nog méér mijnen en diverse springtuigen gelegd langsheen de kust en op de vloedlijn. Ook veldmaarschalk Rommel liet zich niet onbetuigd. Hij was voortdurend op inspectie in de Pas-de-Calais, doch het is niet bekend of hij ook is opgedaagd bij ons aan de kust, meer bepaald in Oostende. Veldmaarschalk von Rundstedt, opperbevelhebber "West", is in elk geval zeker eenmaal hier geweest - op 29.1.1943, misschien niet toevallig samenvallend met het debacle in Stalingrad - en daarvan bestaat er zelfs een foto. Een en ander is nogal begrijpelijk, want enerzijds moest de Duitse propaganda (vooral via de "Wochenschau" en het magazine "Signaal") de charismatische en populaire Rommel alleszins voorop en in de kijker plaatsen in heel dat gedoe rond de Atlantikwall, ...maar anderzijds mocht dit uiteraard niet uitlopen op een complete verslaggeving over al zijn inspectietochten.

Een Oostendse Atlantikwall in wording

Het bouwen van de Atlantikwall is bij de meeste Oostendenaars tevens in de herinnering blijven leven omwille van de brutale vernieling van het Kursaal en anderzijds het inschakelen van "Pit en staake". Het Kursaal was sedert de Belle Epoque het zinnebeeld geworden van Oostende, zoals afgebeeld op affiches waarop reclame werd gemaakt voor "la Reine des Plages" (later in het Piers-tijdperk "la Reine des Planches" geworden wegens de talloze bouwwerven omgeven door schuttingen). Dit prachtig gebouw had al heel wat geleden tijdens de Eerste Wereldoorlog, daarna werd het spoedig weer in zijn oude glorie hersteld, doch in mei 1940 werd het andermaal slachtoffer van de onweerstaanbare Duitse "Kulturkampf", maar die schade was nog herstelbaar. Nochtans had de bezetter andere bedoelingen. Het was immers al vrij snel duidelijk dat het gebouw omwille van zijn strategische ligging zou omgevormd worden tot een belangrijk onderdeel van de kustverdediging. En tot ieders verrassing, verontwaardiging en ontzetting bleek dit een volledige "tabula rasa" in te houden. Dit juweel van de Belle Epoque-stijl werd gewoon gesloopt en van de kaart geveegd! Op het alzo vrijgekomen terrein werden bunkers en geschutstellingen gebouwd. Met die typische Duitse "Hausgemütlichkeit" werden die bunkers vervolgens netjes gecamoufleerd als woningen met deuren en ramen. Werkelijk surrealistisch!

Zoals reeds aangestipt, werden de Duitsers geconfronteerd met het probleem dat ze zich moesten voorbereiden op een landing die zo wat *overall* kon plaats vinden, van Noorwegen tot en met de Golf van Biskaje, over een enorm lange kustlijn met een grote geografische, topografische, geologische en klimatologische verscheidenheid. In de praktijk betekende dit een verregaande versnippering van materiaal, geld, mankracht en energie. Om die versnippering zoveel mogelijk te beperken, wilde veldmaarschalk Rommel *prioriteiten* stellen, en dit *vanuit zijn eigen visie* op een mogelijke landing. Het dient gezegd dat hem hierin vanuit Berlijn vrijwel volledig de vrije hand werd gelaten, want het vertrouwen in de "Woestijnvos" was bijna grenzeloos, ... iets wat toen in 1944 niet meer van alle Duitse generaals kon gezegd worden. Hij wist weliswaar niet waar en wanneer dit zou kunnen plaats vinden, maar hij was ervan overtuigd dat het een *amfibische operatie* zou worden met speciaal hiervoor gebouwde landingsvaartuigen (waarbij hij zich via de Japanse bondgenoot uitvoerig liet inlichten over het gebruik van landingsvaartuigen door de Amerikanen in de Stille Oceaan). Bijgevolg concentreerde hij zich op elk strand langsheen die eindeloos lange kustlijn dat in aanmerking kon komen voor een dergelijke operatie. Of met andere woorden: *Oostende behoorde ook tot die prioritaire aandachtspunten*, des te meer daar het vanuit militair oogpunt één zone vormde samen met Calais.

Rommel ging hierbij *zeer systematisch* te werk. Uit zijn tijd en ervaringen in Noord-Afrika had hij een grote "voorliefde" overgehouden voor mijnen in alle mogelijke vormen en genres, en dit kwam

dan ook bijzonder goed tot uiting in de *opeenvolgende* kustverdedigingslijnes die hij opbouwde, en wel aldus :

- langsheen de kust: een eerste verdedigingslinie bestaande uit verankerde mijnen, op zichzelf reeds een groot probleem voor geallieerde vaartuigen;
- parallel met de kustlijn, op ongeveer 150 m van de vloedlijn, ijzeren constructies van ca 3 m hoogte, in rijen naast elkaar opgesteld, voorzien van Teller-mijnen (antitankmijnen met 5 kg springstof) of soms ook Franse artilleriegranaten (buit gemaakt in de Maginotlijn), allen naar zee gericht en voorzien van een ontstekingslading;
- vervolgens rijen zware houten palen, opgesteld op ongeveer 100 m van de hoogwaterlijn, schuin in de bodem geplant en zeewaarts gericht, eveneens voorzien van Tellermijnen;
- ten slotte (op 70 m van de kust) de ergste hindernis: een brede gordel van "Stachelschweine" ("stekelvarkens"), stalen spoorstaven, doorgezaagd in stukken van 2 m lengte en met drie of vier stukken telkens in stervorm aan elkaar gelast (met de bedoeling de bodem van een landingsvaartuig open te scheuren).

Vanzelfsprekend werden al die kustverdedigingswerken aangepast aan de plaatselijke toestand en omstandigheden van het terrein, maar grosso modo mag toch gesteld worden dat over het algemeen overal min of meer hetzelfde stramien werd gevolgd, althans toch in de "prioritaire" zones.

Thans nog bestaande foto's van het strand van Oostende in 1944 geven een luguber beeld van al die dodelijke obstakels, waarbij men zich dan nog moet kunnen inbeelden wat je op de foto *niet* kan zien, namelijk de in zee verborgen hindernissen, en anderzijds, aan het ander uiteinde van deze duivelse "koers met hindernissen", al de vuurkracht die verborgen zat in de gebouwen langsheen de zeedijk. Wat wel opvalt, is een bepaalde gelijkenis met gelijkaardige foto's uit de vorige bezetting, toen strand en zeedijk eveneens bezaaid waren met alle mogelijke stellingen en obstakels. De Duitsers waren bij ons zeker niet aan hun proefstuk!

Vuurkracht van de Atlantikwall

Alsof al die vervaarlijke bouwsels voor een aanvaller nog niet vreselijk genoeg waren, beschikten de Duitsers dan natuurlijk ook nog over de vuurkracht van hun troepen. Vlak bij het strand werden "statische" eenheden gelegerd in zogenaamde "tobroeks" (eveneens een "erfenis" uit de campagne in Noord-Afrika, genaamd naar de stad Tobroek) : ronde putten met betonnen wanden, groot genoeg voor een geschutsstelling met een mortier of een zware mitrailleur of eventueel voor het monteren van de geschutskoepel van een tank. Die tobroeks waren met elkaar verbonden door ondergrondse tunnels (waarvan er onlangs nog werden ontdekt bij werken op de zeedijk) of door open loopgraven, hetgeen de mogelijkheid bood om, indien nodig, soldaten snel te verplaatsen naar bedreigde punten in de verdedigingslijn. Daarnaast waren er op de zeedijk en in de aanpalende gebouwen vaste versterkingen van gewapend beton, met ruim zicht op het strand en met geschut van 75 mm, 88 mm en zelfs tot 105 mm, dat al vooraf was "ingeschoten" op mogelijke doelwitten, en dit aan de hand van panoramaschetsen van de te bestrijken zone, met opgave van de schietafstand en van de afwijking voor bepaalde doelen. Allemaal "deutsche Gründlichkeit"! De kanonniërs moesten wel vooraf goed vertrouwd zijn met hun geschut, want de kanonnen waren van zeer heterogene afkomst, meestal buit gemaakt tijdens diverse krijgsverrichtingen : Frans geschut van 75 mm, zware Russische kanonnen, Tsjechoslowaaks 105 mm-geschut, en allerlei kanonnen uit Polen en van het ex-Belgisch leger. Al die geconcentreerde vuurkracht was voor de geallieerde legerleiding een bestendige kopzorg. Dat ging zelfs zo ver dat, toen het Frans verzet op 30 mei 1944 aan de I.S. in Londen wist te melden dat in de buurt van Caen de 21° Pantserdivisie was opgedoken (uitgerust met hypermoderne Tiger tanks), Montgomery meende deze verontrustende informatie te moeten achterhouden "omwille van het moreel van de troepen" (iets gelijkaardigs gebeurde trouwens in september 1944 bij de luchtlanding rond Arnhem). Maar ... "the show must go on", of,

met andere woorden, een zorgvuldig geplande landing en invasie kon niet zo maar op het laatste nippertje weer in vraag gesteld worden.

Overigens waren de kazematten voor troepen, munitie en voorraden zodanig opgetrokken in gewapend beton dat ze bestand waren tegen alle mogelijke bommen en granaten, ook tegen zwaar scheepsgeschut van uit zee (een uiterst belangrijk gegeven dat bij de landing in Normandië zwaar is onderschat, met als gevolg al te veel onvoorziene gesneuvelden en zwaargewonden aan geallieerde zijde, spijs hevige voorafgaande bombardementen en beschietingen). Ter bescherming tegen een infanterie-aanval met handgranaten en/of vlammenwerpers waren zij ook omringd door landmijnen en prikkeldraad. Dit was eveneens het geval wat betreft de tobroeks, doch dit was een "tweesnijdend zwaard", in die zin dat dit tevens moest beletten dat de "bemanning" (vaak "ingelijfde" Russen en Polen) in de verleiding zou komen om zich zonder slag of stoot over te geven. Pervers maar doeltreffend!

Om dit allemaal kort samen te vatten : in geval van een landing moest een geallieerde aanvalseenheid eerst heelhuids trachten te navigeren doorheen de mijnevelden, vervolgens pogen aan land te gaan met een landingsvaartuig dat beschoten werd door kustartillerie, om daarna onder zware bepakking te strompelen door ondiep water vol voetangels en hindernissen, intussen van alle kanten onder hevig vuur van mitrailleurs en geweren en bestookt door artillerie- en mortiergranaten, om ten slotte (voor zover nog niet uitgeschakeld) aan wal te komen te midden van een kruisvuur van lichte wapens, mitrailleurs, mortieren en geschut. Wie dit allemaal overleefde of niet gewond was of gek geworden, bleef een tijdje in het zand liggen, half verlamd van schrik en spanning, vooraleer hij zich verder op het strand ging wagen doorheen prikkeldraadversperringen, een strand met overal landmijnen, zoals de diabolische S-mijnen die omhoog sprongen als ze geactiveerd werden zodat zij ontploften ter hoogte van het middenrif, met afschuwelijke verwondingen tot gevolg. Wie dan nog in levende lijve de zeedijk bereikte, zag zich de toegang tot de zijstraten versperd door betonnen muren in een ingekeepte vorm om beklimming te beletten. En overal waren de uitwegen versperd met zware betonblokken om tanks, jeeps en vrachtwagens tegen te houden.

Als men dat allemaal op een rijtje zet, dan kan men zich afvragen hoe het mogelijk is dat die landing in Normandië dan toch niet is uitgedraaid op een grandioze mislukking? Een verklaring hiervoor ligt allicht vooral in het feit dat in 1944 de geallieerden het luchtruim volkomen beheersten, en dat anderzijds het gewapend verzet achter de Atlantikwall de Duitse aanvoerlijnen sterk had ontredderd. Ook de afwezigheid van Duitse pantsertroepen (althans in die eerste en beslissende dagen) zal hierin een rol gespeeld hebben. Maar dat neemt niet weg dat het op het landingsterrein zelf een hels inferno moet geweest zijn! En zij die het overleefd hebben, waren getekend voor het leven.

De mannen van "Pit en staake"

In Oostende, nochtans in het midden van het "Sperrgebiet", had men uiteraard geen flauw idee van al dergelijke beschouwingen. Men wist enkel dat de Duitsers met alle mogelijke middelen letterlijk en figuurlijk een "muur" bouwden tegen iedere poging tot landing en invasie van geallieerde zijde. Men zag ook wel dat de Duitsers het hierbij echt meenden en dat wat zij bouwden en opstelden geen lachedingen waren.

Wie er wel enigszins konden mee lachen, waren de mannen van "Pit en staake", opgeëist voor de kustverdedigingswerken en zo genoemd omdat hun werk er vooral in bestond op het strand een putje te graven waarin ze dan een staak moesten slaan. Die werken verliepen volgens het beproefde principe van de "langzaam-aan-actie" ("nie te zéere!"), zeer tot ongenoegen van de Duitse bewakers die ook wel in gaten hadden dat "die verdampte Belgier" in de mate van het mogelijke obstructie pleegden door verdragingsmaneuvers. Het dient gezegd dat de Duitsers, en

vooral de werkleiders van de O.T., onder zware tijdsdruk stonden, want Rommel ging overal te keer als een duiveltje in een doosje. Wat wel erg merkwaardig is : hij sloofde zich kennelijk uit voor het bestendigen van nazi-Duitsland ... maar was anderzijds toch ook niet te beroerd om betrokken te zijn in de samenzwering tegen Hitler, wat na de mislukte aanslag van 20 juli 1944 voor hem zijn "zelfmoord" tot gevolg had en vervolgens een plechtstatige Staatsbegrafenis, met alle militaire eer en met zelfs een rouwkrans van de Führer!

Slot van de historie : het kan egocentrisch klinken, maar we mogen ons alleszins gelukkig prijzen dat de landing *niet bij ons* heeft plaats gevonden. We mogen er immers niet aan denken wat de gevolgen voor Oostende en omgeving zouden kunnen geweest zijn! En we mogen de mannen van "pit en staake" (en voorts enkele plaatselijke aannemers) in zekere zin dankbaar zijn voor het feit dat zij, hoe dan ook, hun steentje hebben bijgedragen tot het bouwen van de Atlantikwall, want het *afschrikwekkend effect* van de Oostendse Atlantikwall (en de westkust tot Calais) moet ongetwijfeld zo groot geweest zijn dat de geallieerden dan maar wijselijk besloten *niet* aan wal te gaan tussen Calais en Oostende. Anderzijds zullen we steeds de nodige piëteit en deelneming moeten opbrengen in het onnoemelijk leed en verdriet van al die mensen in de Calvados, en ook eeuwige dank, bewondering en erkentelijkheid voor al die geallieerde soldaten die voor het herwinnen van onze dierbare vrijheid hun leven hebben gelaten in Normandië of die zwaar gewond, verminkt, getraumatiseerd of ogenschijnlijk ongedeed aan die dodendans zijn ontsprongen. Films als "The longest day" of "Saving private Ryan" geven een indringend beeld van de verschrikkingen die zij hebben doorstaan. Laten wij dit steeds voor ogen houden en deze les van de recente geschiedenis doorgeven aan onze kinderen en kleinkinderen. Nooit meer oorlog!

(wordt vervolgd)

Vertaling :

- (1) "Wij waren toen de veroveraars, die slaagden in één van de stoutmoedigste operaties in de geschiedenis, de "Blitzkrieg" en de razendsnelle overwinning in West-Europa. En daarna zou Hitler ook nog een vloot overzee sturen. Wij varen tegen Engeland! Soldaten en al hun uitrusting zouden wij in barkassen overbrengen, om aldaar een uitbreiding te geven aan het Rijk en aan de Nieuwe Orde! In slechts enkele weken was het Rijk als een komeet opgestegen tot de status van een supermacht! Doch met die vredige en gemoedelijke omgang was het nochtans snel voorbij. Want weldra steeg de spanning, en de Noordzeekust werd een nieuw front. En iedereen raakte betrokken in deze nieuwe blokvorming."
- (2) "Op school, in het bijzijn van gans de klas, wees een lerares mij met de vinger en beweerde zij dat ik de dochter was van een moordenaar."
- (3) "En nu, wat moeten wij doen?" – "Wat wij moeten doen? Sluit vrede, bende idioten!"
- (4) "De eigen Duitse volksaard werd destijds misbruikt. Daarvan heeft het zich blijkbaar nooit meer kunnen herstellen. Weliswaar is dat ook zo, maar het is nu intussen wel al heel wat jaren geleden. Echte heem- en volkskunde is immers ook eigentijds. Het maakt de verbinding tussen de goede oude tijd en de wilde nieuwe tijden. Dat verklaart ook waaraan heem- en volkskunde nu en in de toekomst behoefte heeft".
- (5) "Het palet was te groot opgevat om te kunnen instaan voor een doeltreffende actie."
- (6) "Wat ons betreft, we weten nu dat bombarderen met een technisch beperkte uitrusting erg onnauwkeurig is, en we vroegen ons vaak af of - en veronderstelden soms dat - onze inspanningen om te bombarderen spijtig genoeg de oorzaak waren van totaal onbedoelde burgerlijke slachtoffers. (...) Oorlog is een afschuwelijke en, naar wij hopen, achterhaalde zaak die nooit meer zal terugkeren."

- gezinsfoto, zonder de afwezige (krijgsgevangen) vader, op de in 1940 nog toegankelijke zeedijk.
 - gezinsfoto (mét vader) op de in 1946 opnieuw toegankelijke zeedijk.
- (collectie Roger Jansoone)

- zomer 1940: met de "billencar" moffenpret maken op de zeedijk !
- (collectie André Asseloos).

- zomer 1940: "heitere Musik" ter hoogte van Petit Nice
(collectie André Asseloos).

- Na de kaalslag een stuk Atlantikwall op het terrein van het gesloopte Kursaal.
(collectie Freddy Hubrechtsen).

- Strand en zeedijk omgevormd tot Oostendse Atlantikwall.
(collectie Freddy Hubrechtsezn).